

KTR

Keep Them Rolling Magazine

NR. 3 / 2007

- **Operation Amherst, Drenthe**
- **De Duitse commandobunker Diogenes**
- **Taxaties voor uw voertuigverzekering**
- **Blik op Oud Blik: Kettenkrad SdKfz.2**

De Duitse commandobunker Diogenes

Niet ver van het Museum '40-'45 in Schaarsbergen ligt een bunker, die in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol heeft gespeeld. Op het oog lijkt het een groot kantoor- of fabrieksgebouw, dat achter bomen en struiken aan de Koningsweg ligt verscholen, maar in werkelijkheid was het een belangrijk commandocentrum van de Duitse luchtafweer in Nederland. Dankzij mijn werk als documentair informatievoorzieners (oftewel archiefmedewerker) heb ik onlangs de bunker ook van binnen kunnen bekijken.

Door Arjan van der Hoek

Het commandocentrum met de centrale kaart in Diogenes moet vrijwel identiek zijn geweest aan de zaal op deze foto van de bunker Gyges in Grove, Denemarken.

Arnhem vervulde in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol in de lucht oorlog, voornamelijk door haar centrale ligging tussen 'de vijanden' Engeland en Duitsland. Zo werd meteen na de capitulatie van het Nederlandse leger in mei 1940 op de Kemperheide ten noorden van Arnhem begonnen met de aanleg van één van de grootste vliegvelden in Nederland voor de Luftwaffe. Het kreeg de naam Fliegerhorst Deelen en werd de thuisbasis voor Jagd Geschwader (eskaders dagjachtvliegtuigen), Zerstörer Geschwader (eskaders bommenwerpers) en Nacht Jagd Geschwader (eskaders nacht-jachtvliegtuigen). Bovendien werd het later gebruikt als opslag voor V1's, die vanaf diverse locaties werden gelanceerd naar Londen en het zuiden van Engeland.

Vanaf het moment dat het vliegveld in 1941 operationeel was, werd Fliegerhorst Deelen het operationele hoofdkwartier van de 1. Jagd Division. Deze divisie was verantwoordelijk voor de verdediging van Nederland, het noorden van België en een groot deel van het Ruhrgebied, als industrieel centrum en toele-

verancier van het Duitse leger een belangrijk doelwit van de Geallieerden. Vanaf Deelen werden alle activiteiten van eenheden van de Nacht Jagd Geschwader gecoördineerd, maar ook van Flakgeschütz (luchtafweer), zoeklichten en radarstations.

Commandopost

In eerste instantie richtte de Luftwaffe in het dorp Schaarsbergen een provisorische commandopost in, een zogenaamde Divisions Gefechtsstand. Gekozen werd voor het voormalige psychiatrische ziekenhuis 'Koningsheide', dat aan de overzijde van de Koningsweg lag (tegenwoordig is hier camping 'Hooge Veluwe' gevestigd). In 1942 werd echter met de bouw begonnen van een zogenaamde Großraum Gefechtsstand, die de codenaam Diogenes kreeg. Deze naam werd gekozen, omdat hij moest beginnen met de D van Deelen. Omstreeks juli 1943 was de bouw van het complex gereed en een maand of twee later was ook de inrichting van de bunker klaar.

De hoofdbunker had gigantische afmetingen: 60 meter lang, 40 meter breed en 16 meter hoog. De buitenmuren waren gemiddeld 3 meter dik, net als het dak. Het gebouw was vernuftig ontworpen, want aan de buitenzijde liepen -verdeeld over drie verdiepingen- gangen, waaraan kamers, toiletten en dienstruimten lagen. Binnenin de bunker lag de grote zaal, die van de vloer tot aan het dak reikte en waarin het eigenlijke commandocentrum was gesitueerd. Zo zorgden de gangen en kamers voor een extra beveiligingsbuffer voor het commandocentrum bij eventuele bombardementen en beschietingen.

Tot slot werd aan de lange oostzijde van het hoofdcomplex een bijgebouw met zware betonnen muren opgetrokken, dat eveneens kantoorruimten bevatte. Hier was de eigenlijke toegang tot het complex, hoewel er aan de voor- en achterzijde van de hoofdbunker ook toegangen waren. Alle toegangen werden met zware stalen deuren afgesloten.

Het complex bezat een voor die tijd redelijk moderne klimaatvoorziening, waarbij lucht die van buiten werd aangezogen, werd gefilterd, verwarmd en op een aangename vochtigheidsgraad werd gebracht. Een enorm dieselaggregaat diende als noodstroomvoorziening. Waarschijnlijk werden dezelfde motoren gebruikt als voor een aggregaat in een U-boot.

Het commandocentrum

In de grote zaal van Diogenes stond een grote matglazen kaart van negen meter hoog en twaalf meter breed centraal. Deze kaart was verticaal opgesteld en verdeelde de ruimte in tweeën. De kaart liet het operatiegebied van de divisie zien, dat bestond uit Nederland, de noordelijke helft van België, het Ruhrgebied en een strook van

Duitsland langs onze oostgrens. Dit was de 'drukste' sector van de Duitse luchtverdediging. Op de kaart waren bovendien alle vliegvelden, radarstations en dergelijke aangegeven.

Aan beide zijden van de kaart waren panelen opgesteld. Hierop werd aanvullende informatie vermeld. Achter de kaart was een tribune met ongeveer veertig zitplaatsen. Op deze tribune zat het vrouwelijke personeel van de verbindingdienst van de Luftwaffe. In de volksmond werden zij 'grijze muizen' genoemd, waarschijnlijk vanwege de kleur van hun kleding. De Duitsers noemden hen 'Blitzmädel'.

Aan de voorzijde van de kaart zaten 'Jägerleitoffiziere', gevechtsleidingsofficieren, die de eigen Jagd Geschwader van informatie voorzagen en opdrachten gaven. Tegen de achterwand waren balkons gebouwd, waar de divisiecommandant en zijn uitgebreide staf zaten.

In het commandocentrum werden dag en nacht alle berichten verzameld van radarstations, radiopeilstations en andere belangrijke informatiebronnen om eventuele luchtaanvallen te voorspellen. De 'Horchdienst', de Duitse radio-afluisterdienst, was zo'n belangrijke bron, aangezien zij uit druk radioverkeer in het zuiden van Engeland kon opmaken, dat technici bezig waren de zenders van bommenwerpers in te regelen. Meestal een voorteken van een naderende luchtaanval. Ook meteo-officieren werden geraadpleegd, die aan de hand van weersvoorspellingen konden aangeven van welke vliegvelden er waarschijnlijk opgestegen zou worden. Uit al dit soort informatie werd op voorhand prognose gemaakt van wat verwacht zou kunnen worden.

Zodra er berichten waren van een naderende luchtaanval,

werden de lichten in de grote zaal uitgeschakeld en gloeide de kaart in het centrum van de zaal op in een ultraviolet licht.

Tijdens een luchtalarm

Op dat moment begonnen de 'Blitzmädel' koortsachtig alle berichten te verzamelen over vijandelijke activiteiten in het luchtruim. Stemmen schalden door de grote ruimte om de berichten door te geven. Vanuit het commandocentrum werden uit voorzorg de (Nacht) Jagd Geschwader vast gewaarschuwd. De jachtvliegtuigen werden daarop in staat van paraatheid gebracht en de vliegers namen plaats in hun toestellen.

Via de langeafstandsradars aan de kust kwamen bij de 'Blitzmädel' de eerste berichten binnen over bommenwerpers. Ze waren soms nog zo'n tweehonderd kilometer van de Nederlandse kust verwijderd (bijna drie kwartier vliegen!). De stemmen schalden door de ruimte om hun posities door te geven. Met behulp van een schijnwerpertje gaven de 'Blitzmädel' de opgegeven posities als rode stipjes op de matglazen kaart aan. Van minuut tot minuut kwamen nieuwe berichten binnen en de rode stipjes schoven over de kaart. Langzaam tekende zich de aanval af.

Zodra de bommenwerpers binnen het bereik van de middellangeafstandradars kwamen, verschenen ook hun waarnemingen op de kaart. De radars waren overigens niet de enige bron van informatie. Ook de 'Flugmeldedienst' met haar speciaal ingerichte waarnemingsposten, verspreid over het gebied van de divisie, diende als de oren en ogen op de grond van het commandocentrum.

In de grote zaal heerste inmiddels koortsachtige bedrijvigheid. De route van de bommenwerpers kon vrij nauwkeurig worden vastgesteld, net als de hoogte waarop ze vlogen. De tijd was aangebroken om de nachtjagers het startbevel te geven. Belangrijk hierbij is te weten dat het van belang was, dat de nachtjagers op het juiste moment opstegen, teneinde efficiënt met de brandstof om te gaan. Te vroeg starten betekende, dat ze tijd en brandstof nodig hadden om te wachten tot de bommenwerpers arriveerden. Startten ze te laat, dan verbruikten ze te veel brandstof om ze na te jagen. Dit kon de hele onderscheppingsactie nadelig beïnvloeden.

De 'Jägerleitoffiziere' aan de voorzijde van de glazen kaart leidden de eigen jachtvliegtuigen naar radiobakens, waar ze -wachtend op nadere instructies- moesten blijven rondcirkelen. Zodra de bommenwerpers boven Nederlands grondgebied waren, leidden de radarstations de jagers naar hun doel, totdat de jagerpiloten hen zelf in het oog kregen en ze de aanval zelfstandig konden uitvoeren.

Intussen gaven de radiopeilstations de posities van de eigen jachtvliegtuigen door aan het commandocentrum in Diogenes. De peilresultaten werden door de "Blitzmädel" met wit licht op de kaart geprojecteerd. Zo bleven de divisiecommandant en zijn staf volledig op de hoogte. Eventueel kon de commandant zelfs rechtstreeks vanuit Diognes instructies aan de jachtvliegtuigen geven.

En niet alleen de jachtvliegtuigen werden vanuit Diogenes van informatie en bevelen voorzien. Ook het luchtdoelgeschut en de luchtbeschermingsdienst kregen vanuit Diogenes constant informatie over de route van de vijandelijke bommenwerpers.

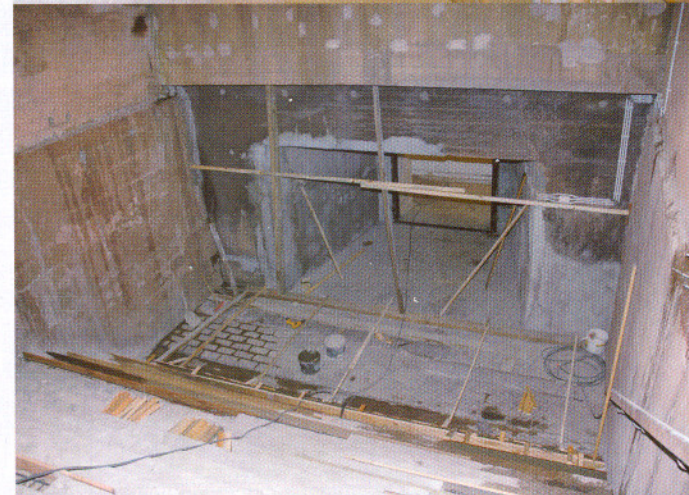
Het commandocentrum beschikte zelfs over de mogelijkheid om 'in te breken' in uitzendingen van de radioomroep, vergelijkbaar met het tegenwoordige 'inbreken' bij waarschuwingen voor spookrijders. De omroepsters van de divisie presenteerden zich daarbij als 'Radio Prima Donna'. Op deze manier kon Diogenes 24 uur per dag functioneren.

Na de oorlog

Kort na de oorlog werd de bunker Diogenes door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in gebruik genomen voor opslag van archieven. De gemeente Arnhem had ook aspiraties, want al in 1947 koesterde zij plannen om van dit gebouw een oorlogsmuseum te maken. Begin 1948 kwam een derde gegadigde in beeld, namelijk het Ministerie van Oorlog, later Defensie.

Het was duidelijk dat de gemeente Arnhem met haar idee weinig kans zou hebben. Dat is erg jammer, want de bunker Diogenes zou een heel bijzondere locatie geweest zijn voor een oorlogsmuseum.

In 1951 kwam Diogenes in handen van het toenmalige Ministerie van Oorlog. Aan het eind van dat jaar was ook de inrichting klaar, zodat het Rijksarchief er gebruik van kon gaan maken. In de loop der tijd werd de bunker steeds meer gevuld met archiefstellingen. Overal in de bunker kwamen stellingen te staan, zelfs de kamers en gangen werden gevuld met archief.

Tegenwoordig is de bunker een hulpdepot voor het Rijksarchief. In de grote centrale hal staat een gedeelte van de collectie van het Nationaal Openluchtmuseum en op verschillende plaatsen staan nog meer archieven van allerlei overheidsinstanties. Ook is er een archiefservicebureau gevestigd, dat archieven voor overheden bewerkt en inventariseert. Bij dit werk is de ruimte die Diogenes biedt bijzonder handig en vanwege de enorm dikke wanden is het klimaat in de bunker bijzonder stabiel. Uit een simulatieberekening is zelfs gebleken, dat de invloed van het buitenklimaat op het binnenklimaat pas twee tot drie maanden later gevoeld wordt. Toch is voor de archieven en andere collecties een enorm klimaatbeheersingssysteem aangebracht. Vanwege de vertraging in de invloed van het buitenklimaat, wordt het complex in het voorjaar verwarmd, terwijl in het najaar de ruimte juist gekoeld wordt.

Eind jaren zestig werd de bunker schoongemaakt en verbouwd. Deze verbouwing gaf de bunker zijn huidige aanzien. Alleen de romp van de motor van het grote dieselaagregaat staat nog steeds op zijn sokkel op de onderste verdieping van Diogenes. Tevens zijn nog enkele andere overblijfselen te zien, zoals enorme deuren en ketels.

De bunker heeft inmiddels de Monumentale Status 2. Dat wil zeggen, dat aan de buitenkant niets gewijzigd mag worden, maar aan de binnenkant helaas dus wel.

Andere bunkers

Van dit type bunker zijn er maar vijf gebouwd. De andere bunkers zijn:

- * De bunker te Döberitz in Duitsland - naam: onbekend
- * De bunker te Stade in Duitsland - naam: Sokrates
- * De bunker te Grove in Denemarken - naam: Gyges
- * De bunker te München/Schleissheim in Duitsland - naam: Minotaurus

Hiervan zijn alleen de bunkers in Denemarken en Nederland behouden gebleven. Zo is Sokrates in Stade na de oorlog geheel opgeblazen door het Britse leger. De 'Großraum Gefechtsstand' Gyges in Grove/Karup wordt tegenwoordig gebruikt door de NAVO.

Bezoek aan Diogenes

Er zijn twee mogelijkheden om de bunker te bezoeken, waarbij rondleidingen door gidsen worden gegeven.

De eerste mogelijkheid is via het Gelders Archief (telefoon 026 - 352 16 00) of rechtstreeks via Diogenes (telefoon 026 - 445 56 51, vragen naar dhr. Jansen). Dhr. Jansen kan rondleidingen geven aan groepen van maximaal tien personen voor ongeveer 70 euro. Zijn voorkeur hiervoor gaat uit naar een woensdag.

De andere mogelijkheid is via de website www.Fliegerhorstdeelen.nl of het telefoonnummer 06 - 218 659 00. Dit bezoek kost dan 37,50 euro per persoon, inclusief vervoer. Het voordeel van de laatste mogelijkheid is, dat u niet alleen de bunker Diogenes bezoekt, maar ook onder andere het Divisionsdorp, de Gefechtsstand Deelen, het huisje van commodore NJG1 Wolfgang Falck, de voormalige locloods, het bommenlijntje en originele Duitse hangars.

Tot slot

Voor dit artikel was maar een beperkte ruimte beschikbaar en daarom heb ik veel interessante gegevens moeten weglaten. Een compleet verhaal is te lezen op: www.tiemens.info.

Bronnen:

- www.diogenes-archief.nl
- www.fliegerhorstdeelen.nl
- www.tiemens.info
- www.geocities.com/Pentagon/7087/uk087_diogenes.htm
- www.bunkerpictures.nl

**Kleine of grote verzameling
militaire voertuigen, tanks,
tractoren en onderdelen
uit de periode 1914-1970.
Discretie verzekerd.**

**Contact Army Cars Holland BV
en vraag naar B.C. van Prooijen
telefoon 078-620 58 88 of 06-229 478 71
of e-mail armycars@euronet.nl**